

ved Jörgen Karlsen, Hov i Land, Opland fylke,

Det er forbi med utslaattene i Søndre Land. Riktignok slaar en jo set^{er}evollene, men de reknes jo nærmest som ei slags innmark. I gammal tid slo man store vidder som naa er tilvokst med granskog. Bare steinrøysene inne i skogen vitner om at det en gang har vært eng. Før slaamaskinens tid - for 60-70 aar sia, hadde husmennene "laje" som skulle slaes. Et laje var om lag 1 1/2 maal, og det var en rekke husmenn til hver gard. De var etter kontrakten pliktige aa arbeide paa garden naar bonden purret dem, og meste tia av aaret gikk gjerne med til gardsarbeid for 3 skilling dagen.-

Naa har jo maskinene avløyst husmennene, saa det knapt fins husmenn lenger i bygda. De fleste er blitt smaabrukere, sjøleigande paa plassene sine.-

~~Eng nyttes til all~~^{Kalles}slaatt som ligger i gardens utkant innagjerdes. Ekre er merkelig nok et ord som ingen kjenner lenger, men vi har da stadnamn som Ekeren likevel.-

Det var aakrer som skulle legges igjen, og hvor det fikk vokse det som kunne, helst ugras. Slike "enger" vart kalt ekreer. Men man har nok for 70 aar sia tatt til aa sa raukløver. Man trøska den ikke, bare sadde hansen, saa det kunne jo bli en noksaa alsidig blanning man fikk til aa vokse. Reina kalles den dag i dag ei reim nedafor en gammal aaker hvor det gjerne blei en hög jordbakke med godt tilsig fra aakrene, og her vokste det "feitgras", en grasblanning av baade ugras og villgras, grovt gras som kua fikk.

Langorv- eller stutturvslaatter har ikke vært kjent.

Stutturv har visst bare blitt brukt av kjevhenite.

Men i Nordland hvor man

Men i Nordland er stuttorvet vel kjent i steinet lan-
 de, helst i utmarken. Da maatte en bruke sars stutt
 lja for aa komme mellom steinen med.
 I gammal tid rydda man engene for lauv og kvist og
 store steinar. Arattsokog vart fjerna, men lauvtra fikk
 staa. Det er paa slike engar man enda kan se gamle
 bjorkkallar som har vart ganna. -
 Ingerensking er jo en kjent sak ogsaa i dag, Alf "assar"
 som lauv og vindfall fjernes, legges i kas og brennes om
 vaaren. Paa mosovoksen eng brukte man for i tia aa stre
 aske - i Nordland hadde de tang utover. Den brante bort
 mosen og virke som gjodsel.
 For skiltbeurket kom, saadde man gjerne hams i enga.
 Hvor mosen var brant bort med aske. -
 4. Av og til probe man med svake og grunne grotter i enga.
 Grottinga er jo ikke sars gammal, knapt hundre ar paa
 disse kanter av landet. Av og til kunne man nok vatna
 hvis det var en elv eller bekk i naerheten, med vatnin-
 gen har ikke spilt noen stor rolle her. -
 5. Dagene vart gjerne gjodsla for i tia med nok som vart
 kjort ut paa vinterfore, spredd ut om vaaren og baar
 sunn med ei mokrakluobe, ei klube av tre.
 Hvor kuene hadde beita om sommeren eller høsten, var det
 gjerne mokkladder som laa att etter dem. Disse banka
 man sunn med mokrakluoba og fikk mokka utover. Det
 var helst mokk etter ku og hest.
 Det fortelles at en rekna 20 kjerrlass mokk paa maalef
 naar en skulle si at det var gjodsla ordentleg. Urinen
 tok man ikke vare paa i eldre tider. Naasamles den jo
 oppmed torvstroey og formerer gjodsla med 100 %.
 All mokka tra setrene vart kjort utovet vallene, og se-
 ternoyet var ansatt for aa vare det beste hoyet man fikk.
 Noe sarskilt navn paa de gjodsla engene hadde man ikke.
 Ja, det har nok blitt fatt omsyn til undasiget naar en

2net blad om gammel engkultur.

^u man skulle sette opp fjøs, særlig paa smaabruka, for siget fra gjødsledongen kunne jo gjødsle kraftig nedafor. Vart det for kraftig sig med vate, gjorde man smaa veiter for aa faa siget til aa spre seg utover bakken.

Man la i gammel tid gjerne aakeren slik at undasiget kunne gjødsle nedafor aakeren. Dette lendet som vart gjødsla fra aakeren paa denne maaten, vart kalla ei rein. Ordet loteig kjennes ikke.-

Paa smaa bruk tok man til om høsten med aa slaa ut møkka, enten med trillebaar eller man laante seg hest hos bonden. Man spredde den ut, og saa laa den over vinteren. Om vaaren kom man med møkkaklubba og knuste de kompene som laa igjen. Redskapet som vart brukt til klompeslaaing var en vanleg større treklubbe med skaft. Hadde man særns mye møkk paa vollen, kunne det jo treffe at man drog over med ei risbuske som skulle tjene som harv. Slik driftsmaate er gaatt av bruk for lenge si.^a Naa gjødslas engene med kunstgjødsling paa samme maate som de utlagte kulturbeitene. Det lønner seg ikke aa spare paa kunstgjødsla her; fosfat, salpeter og kali.

9. Ja, man har latt beite baade enger og utslatter hvor disse fantes, baade med hest, ku og sau. Men naa ønsker man ikke vaarbeitinga lenger, for den gav jorda mindre avling om til høsten. Man innretter seg slik at man har rikelig for til dyra til de ved St.Hans kan finne maten i kulturbeitet eller i havnen i skogen. Før lot man enge^{ne} beite baade høst og vaar. Høstbeiting er jo vanleg framleis paa alle gardar og bruk. Sau og hestebeiting om vaaren var særns uheldig, for disse dyra har lett for aa bite ned i rota paa grasnet naar beitet av fattigt.

13.

Sommerfjøs er vanleg her. ~~Some kan ha to~~. De staar gjerne i utkanten av garden eller bruket, og gjødsla

For disse husa er lettere aa faa ut paa enga om høsten. For sommerfjøsset ligger gjærne i utkanten av den enga som helst maas gjødsles. Paa større gardar er det nok lange sia man forlot sommerfjøsset. Man hadde jo setrene, men ogsaa disse er naa omtrent nedlagte alle. Det fins nok engar som ikke blir beita i vaar tid om høsten. Vaarveiting er det jo slutt med undtatt paa smaa bruk som ligger nær skogen eller tilgases. Naar krøttera gikk paa vanleg beite for i tia, overnatta de ute. Det er bare ungdryra som man naa lar overnatta ute. De gaar gjærne under et svaakt tillym. Gjetinga er det jo forbi med for 70-80 aar sia. Noe skifte av fjøsene saaledes at dryra las ei tid i en fjøs, ei anna tid i et annat fjøs om sommeren kjennes ikke. Gjødsla fra sommerfjøsset vart spredd om vaaren. Det skal na ha hent at krøttera har blitt stengte i aapne fjøser om høsten. Det vil si en innhegning med vegger og baarom, men ikke med tak. Noe særskilt navn paa slike kan ikke oppgis.

Grindgaaing er ukjent i Søndre Land, men oppe paa Helgeland var den vanleg i min barndom for 60 aar sia. Man hadde sauene om høsten da man fikk dem fra fjellet, inn i lange grindar som var stappa nær i en firkant med et spott og bundet i hop med ei "harv" av tau. For hver kveld naar sauen skulle jages inn i grindene, maatte man ha flytta ^{grindene} til en firkant ved sia av. Paa denne maate "grindgjøkk" man med sauene, som da gjødsla enga svart godt til neste vaar. Man hadde for hundre aar sia ogsaa kuene i grindar, men sia det vart vanleg aa bygge sommerfjøs, slapp man arbeidet med grindgaaing med kua. Grindgaainga gikk for seg paa naturlig eng og var ansett for en grei maate aa faa gjødsla enga paa. Hadde man

mange sauer, og bare 4 grunder som utgjorde en firkant, hver side om lag ³ meter. maatte grindene flyttes hver dag. Det var gjerne arbeid for 12-14 aars gutter. Hadde man faa sauer, kunne jo samme kveet brukes 2 netter i trekk før man flytta det.. Saumökka var saa lita at man slapp aa slaa den sund vaaren etter, og väret ute ved kysten var jo raatt, saa mökka var^t suget ner i jorda naar sommeren kom.↓ den tia udyra herja - for godt og vel hundre aar sia - maatee buskapen gjetes før udyra. At man kledde ut figurer for aa skremme ulv eller björn har jeg ikke hört, for disse dyra er ikke saa truskyldige at de lar seg narre av en utstoppa mannsfigur. Det var helst om vinteren at udyra var närgaaende, og da var jo husdyra inne i fjöset. Men det hendte den gang at björnen kom til gluggen, satte labben inn og prøvde rive ut for stökkene. Var de gamle og halvraatne, hendte det nok av og til at björnen kom inn gjennom gluggen og gjorde reint bord inne.

17. Grindmat er ukjent, Gjeterguttene hadde alltid mat med hvis han maatte gjete heile dagen, og jeg husker ikke at jeg var saa sulten at jeg trengte grindmat naar jeg om kvelden kom med buskapen. Men jeg fikk alltid mat naar jeg kom inn i stua.- Det kunne være tjukk mjölk og flathöd, eller graut og mjölk^k hvis det var kveldstid.
18. Sauefjös ~~matt~~ uten golv kjenner jeg ikke.
19. Ivar Aasens ord om sauleplass for en böling kjenner jeg ikke anna enn staulen og taaje. Det er samlingsplassen om kvelden for kua naar den skal hentes inn. Taaje er stadnamn et par steder i Söndre Land, og der har visst en gang värt en saulestad for buskapen för budeia kom om kvelden.
20. Setervolden har alltid värt inngjerda med skigard, men

noe anna navn enn setervolden og "gutua" (veien fra fjöset) er ikke kjent saavilt jeg vet.

21. I Land har nok ikke enga blitt gjödsla med anna enn mökk för det kom kunstgjödsel i bruk. Men oppe i Nordland har de ofte - for 60-70 aar sia - gjödsla enga med tang og tare som flöt inn paa stranda i storm og laa i tykke flestrenger. Man kjörte den paa enga i lassevis. Som smaa gutt var jeg en gang med aa gjödsle enga med sild. Vi fikk saa mye sild en höst at vi ikke kunne faa solgt den. Prisen var 3 kroner tönn. Folk salta silda og fylte gamle, utslitte baater og hadde den til kröttermat, men jeg vart satt til aa spa den ned i enga. Det var et seint arbeid, en sild i hvert spastikk ikke djupere enn at silda kom under grasrota. Det vokste bra etter den näste aaret. Jeg saa folk brukte "grugge" til potetgjödsling om vaaren. Grugge er gruset eller det brante avfallet etter lysbreing, brenning av leverkxxxkxkx til bruntram.

Den gamle engkulturen var enkel. Det var bare aa ha paa mökk enten ved at man spredde den utover jorda om vaaren, slo sund mökklompene, eller grindgjekk med grinder om hösten. Gjödsling med grugge eller tang og tare vart jo bare brukt paa de steder dette var mest lagleg.

Seinere vart det jo anskaffa gjödselkommer for oppsaaling av urinen som vart kjört i gjäret til stand om vaaren utover engene og spröyta med dysj spröyte utover.

I vaar tid brukes vanleg kunstgjödsel hvis man da ikke som mange smaa brukere foretrekker, aa la enga greie seg sjöl og bare höste det som vokser av seg sjöl. En lite rasjonel driftsmaaten som folk kommer mer og mer bort fra.

J.K.